

TURININGASIS TEISINIO TEKSTO AIŠKINIMAS – PANACĖJA AR PAVOJUS?

Giedrė Lastauskienė *

*Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Teisės teorijos ir istorijos katedra
Saulėtekio al. 9, 1 rūmai, LT-10222 Vilnius
Telefonas (370 5) 236 61 85
Elektroninis paštas teisės_fakultetas@tf.vu.lt*

Pateikta 2006 m. balandžio 13 d., parengta spausdinti birželio 19 d.

Santrauka. Straipsnyje tiriama teisinio teksto aiškinimo reikšmė teisės veikimui. Analizuojamas teisinio interpretavimo procesas teisės normų ir teisės principų derinimo požiūriu. Atkreipiamas dėmesys į Lietuvoje ryškėjančią tendenciją plėsti teisėjų laisvės ribas interpretuojant teisinius tekstus ir iš to kylantį teisinio subjektyvizmo pavojų. Atskleidžiama teismų sprendimų argumentavimo stoka ir teisės doktrinos nebuvimas kaip tiesioginės kliūtys veikti teisėtų lūkesčių principui. Pateikiami teisminės praktikos pavyzdžiai, atspindintys nagrinėjamas problemas.

Pagrindinės sąvokos: teisinio teksto aiškinimas, teisės principai, teisinis subjektyvizmas, teisėtų lūkesčių principas, teisės doktrina.

IVADAS

Vykstant visuomeninių perversmų procesams, keičiantis vertybių sistemoms, bene didžiausia atsakomybės našta tenka teismams ir teisėjams. Teismai demokratinėje valstybėje yra pagrindinė institucija, sprendžianti teisinį ginčą – taigi vieta, kur išaiškėja, kas konkrečioje visuomenėje yra laikoma teisingumu. Kad ir kokia būtų teisės aktų kokybė, teisėjų darbo ir kvalifikacijos kėlimo sąlygos, teismų nepriklausomumo garantijos, žmonės tikisi, kad bylos bus sprendžiamos teisingai – kiekvienas gaus tai, ko yra nusipelnęs, kad padaryta žala būtų atlyginta, kad iš ne teisės nebūtų kildinama teisė. Lietuvos teisėjai šiandien susiduria su naujais procesais, kurie verčia juos keisti darbo metodiką ir formuoja visiškai naujus jų darbo principus.

Per pastaruosius 10–15 metų Lietuvoje prasidėjo procesai, kuriuos galėtume įvardyti kaip naujos teisės sampratos paiešką. Gana greitai pripažinome aksioma teiginį, kad teisė – ne tik normos. Lietuvos teisininkai – tiek teoretikai, tiek praktikai – pripažįsta, kad teisės principai vis akivaizdžiau tampa svarbiausiu teisinės

materijos elementu. Tačiau praktikoje šios nuostatos turi virsti realių bylų sprendimais, kurie ir atskleidžia tikrąją teisės esmę bei jos ginamų vertybių hierarchiją. Pastaruoju laikotarpiu teisininkai (ypač teoretikai) stengėsi kalbėti apie būtinybę didinti teismų aktyvumą skatinant kuo greičiau pripažinti teisinį precedentą net ir baudžiamosiose bylose. Tai leistų nubausti kriminalinėmis bausmėmis asmenis už aiškiai priešingas teisei veikas net ir tais atvejais, kai tos veikos nėra įtvirtintos BK kaip sankcijos taikymo prielaida. Žymūs Lietuvos teisininkai ragina kiekvieną teisės normą įvertinti teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų požiūriu ir netaikyti normos, kuri šiems principams prieštarauja. Tokios teoretikų nuostatos suprantamos – teismai ir teisėjai dažniausiai vadinami didžiausiais formalistais ir stagnatoriais, todėl buvo būtina juos išjudinti iš visuotinio letargo ir priversti pasijusti ne mechaniniais teisės normų taikytojais, o kūrybingais teisinių ginčų sprendėjais. Šiuo požiūriu galima konstatuoti, kad sąstingio tendencijas įveikti pavyko. Aiškindami teisinį tekstą Lietuvos teismai vis dažniau nukrypsta nuo teisinio teksto ir taiko turiningąjį aiškinimo tipą siekdami nustatyti teisės normos prasmę siejant ją su tos normos veikimo socialiniu fonu: teisės principais, teisinėmis idėjomis, žmogaus teisių sauga ir kt.

* Socialiniai mokslai, teisė, daktarė. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Teisės teorijos ir istorijos katedros docentė.

Teisės sampratos kaita kiekvienai visuomenei kelia naujus uždavinius. Lietuvos teisinė bendruomenė iš naujo ieško tokių kategorijų kaip laisvė, socialumas, atsakomybė, orumas turinio. Turbūt jau seniai tiek daug reikšmės neteikėme kintamiesiems (vertybiniais) teisės elementams. Ypač platų teisinio teksto aiškinimo tipą demonstruoja Konstitucinis Teismas, ir ar tik ne dėl to jo sprendimai kartais yra įvertinami kaip politizuoti. Tačiau šiandien Lietuvoje rašančių autorių darbuose ryškėja nauja tendencija ir vis garsiau keliamas kitas klausimas – nevaržoma teisėjų interpretacijos laisvė kartais tampa pavojinga, todėl teisėjų nepriklausomumas bei vadovavimasis ne tik įstatymo tekstu, bet ir įstatymo veikimo socialiniu fonu gali virsti teisėjų nebaudžiamumu ir neatsakingumu. Nes dėl teisėjų pastangų įvertinti formalizuotą teisę teisingumo ir protingumo principų kategorijomis gali išgalėti subjektyvus ir skirtingas teisės aiškinimas ir taikymas. Teisininkai, ypač praktikuojantys, jau susidūrė su problema, kad jų pastangos numatyti teisinių ginčų baigtį šiandien dažnai yra juokingos ir bevertės. Iš pirmo žvilgsnio kaip vienas iš veiksmų tokią padėtį gali lemti didelė teisėjų interpretacijos laisvė nustatant teisės principų turinį ir interpretuojant teisės normas. Džiugu, kad pastaruoju metu pasirodė straipsnių, sąmoningai atkreipiančių dėmesį ne tik į teisinio teksto aiškinimo svarbą, bet ir į pavojus, slypinčius teisinio teksto interpretavimo proceso laisvėjime [1].

Būtų prasminga prisiminti, kad žmonijos bandymai formalizuoti ir išreikšti/rašyti/kalti svarbiausius elgesio standartus prasidėjo gerokai vėliau negu pačios pastangos organizuotai daryti poveikį bendruomenės nariams. Manoma, kad primityvi elgesio reguliavimo sistema egzistavo jau prieš 40 000 metų. Apibendrinant tokius reguliavimo procesus teigiama, kad pradžioje jie veikė bendresnio pobūdžio modelių pagrindu, vėliau virto konkretesnėmis ir išsamesnėmis elgesio taisyklėmis. Kaip tik todėl bent jau Europoje net kelis pastaruosius XX a. šimtmečius buvo siekiama kurti tokią teisinio reguliavimo sistemą, kuri leistų aprašyti visus įmanomus elgesio variantus, o taisykles sugrupuoti, surūšiuoti aiškias hierarchines pakopas. Tai padarę (XX–XXI a.) jau lyg ir galėtume pasidžiaugti, kad teisė išsiskiria iš kitų reguliavimo priemonių formaliu apibrėžtumu, sistemingumu ir kitokiomis savybėmis, kurias įvardijome kaip privalomas teisinės taisyklės savybes. Tačiau panašu, kad pastangos visais teisėi reikšmingas situacijas aprašyti teisiniu tekstu vis labiau abejotinos dėl labai suprantamų priežasčių. Juk niekada nespėsime kurti teisinių tekstų taip pat greitai, kaip kinta gyvenimas ir socialinė elgsena, kuriai norėtume daryti įtaką. Be to, matyti aiški valstybinių institucijų specializacija ir vis dar netylanti diskusija apie valdžios padalijimo turinį (ir atskiriamą sričių, kuriose valdžia kompetentinga daryti teisinę įtaką) bei valdžių santykius (puikią galimybę turėjome pakalbėti apie tai vadinamojo prezidentinio skandalo metu). Noras padėti žmogui, siekiančiam teisinės ginties, ir tiksliai nustatyti jo žingsnius sukūrė situaciją, kai daugumos teisinių ginčų (tiek visuomenė prieš asmenį X,

tiek asmuo X prieš asmenį Y) baigtį lemia geresnis procedūrinių vingrybių išmanymas, o ne teisingumo (teisingo atpildo, teisingo paskirstymo, teisingo aplinkybių įvertinimo) įgyvendinimas. Visuotinai deklaruojame teisės turinio pirmumą formos atžvilgiu, o bylas laimime pastebėję priešininko praleistus terminus arba kitokius procedūrines pražangas. Taigi reguliavimo intensyvumas didinant taisyklių skaičių patiria akivaizdžią krizę ir šiandien vis garsiau kalbame apie būtinybę kurti naują teisinio reguliavimo tradiciją (beje, natūraliai susiklosčiusią bendrosios teisės tradicijos valstybėse) didžiausią reikšmę teikiant itin bendro pobūdžio vertybiškai orientuotiems elgesio standartams – principams.

Teisinio teksto aiškinimas prasideda (arba bent jau turėtų prasidėti) nuo formaliosios teisinio teksto analizės. Susipažinę su teisinėmis formuluotėmis nustatome joje įtvirtintą teisės normą: adresatą (1), normos veikimo sąlygas (2), elgesio modelį (3) ir elgesio modelio pobūdį (ar jis privalomas: draudžiamas/įpareigojantis, ar leistinas) (4). Teisinio teksto interpretuotojas, nustatęs normą loginėmis lingvistinėmis priemonėmis, jos turinį gali (o dažnai ir privalo) patikrinti taikydamas kitas normos turinio tyrimo priemones. Pačia bendriausia prasme teisinio teksto aiškinimas gali būti dvejopas: formalusis (siaurasis) ir turiningasis (platusis). Formalusis teisinio teksto aiškinimas (kartais įvardijamas kaip egzegezinis) buvo pradinis teisės aiškinimo būdas, kai interpretuotojas, nagrinėdamas tekstą, stengėsi nustatyti tikrąją šį tekstą užrašiusiojo (taigi įstatymų leidėjo) valią. Visos aiškinimo priemonės pasitelkiamos kaip tik šiam tikslui pasiekti, todėl neabejotinai vyrauja loginiai lingvistiniai aiškinimo būdai tiriant žodžių reikšmę ir sandarą, jų jungimą į sakinius, nustatant silogizmus ir t. t. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas, priešingai negu formalusis, primatą suteikia ne įstatymo raidei, o įstatymo dvasiai. Taip interpretuojant teisinį tekstą siekiama išsiaiškinti ne tai, ką kadaise pasakė įstatymų leidėjas, o tai, ką jis pasakytų apie tam tikrą atvejį dabar, jei viską apie jį žinotų. Kaip tik todėl turiningasis teisinio teksto aiškinimas dažnai tampa formaliojo aiškinimo koreliacijos ir nepakankamumo įveikimo priemone. Šio teisinio teksto aiškinimo tipo pasirinkimas rodo, kad interpretuotojas teisės principus laiko ne tik savarankiškais, bet ir svarbiausiais teisinės materijos elementais.

Džiaugiamės, kad tradiciškai normų absoliutinimo tradicijos besilaikančioje Lietuvoje vis daugiau dėmesio skiriama teisės principams – jau pats kalbėjimas apie teisės principus leidžia sudaryti sąlygas įdiegti šias kategorijas į mūsų sąmonę ir praktiką ir aiškintis jų turinį. Teisininkai tiria, ar būtina teisės principams rašytinė forma [2, p. 205–208], kokios yra teisės principų interpretavimo ribos nagrinėjant jų verbalinio pavidalo ir turinio santykį [3], kokios galimos teisės principo ir teisės normos kolizijos sprendimo taisyklės [4, p. 226–227]. Tiesa, Lietuvos teisininkų išvados rodo, kad tam tikros pozityvizmo tradicijos vis dar daro įtaką: pavyzdžiui, autorius, konstatavęs, kad dabartinė Lietuvos administracinė teisė, kaip pažinimo objektas, išsamiau atsiskleidžia tik tada, kai vertinama kaip principų sistema [5, p. 15], apibrėžia administracinę teisę taip: „specializuota

viešosios teisės normų, o jų nesant – ir principų visuma, kuria remiamasi nustatant viešosios administracijos institucinę sandarą [...] [5, p. 33]. Teisės principai pas mus taip menkinami gana dažnai – kad ir nustatant jiems privalomai rašytinę formą: „visuomenės informavimo principai – tai visuomenės informavimo teisinius santykius reguliuojančiuose teisės aktuose įtvirtinti bendrieji teisės principai (pagrindinės nuostatos), kurie lemia šios teisės šakos raidą“ [6].

Teisės teorija tradiciškai daugiausia dėmesio skiria bendrųjų teisės principų analizei siekdama nustatyti požymius, leidžiančius juos atskirti nuo vertybių, teisės normų, politinių idėjų ir kitokių panašių kategorijų. Jau suformuotas teorines nuostatas galime pritaikyti ir mes. Tiriant teisės principų ir vertybių santykį pabrėžiama, kad principai yra kildinami iš teisinės tradicijos (nors kai kurie teoretikai jų sąsają su pozityviaja teise laiko dar glaudesne teigdami, kad principų sąsaja su pozityviaja teise yra tiesioginė), o vertybės turi etinę ar pilietinę politinę reikšmę ir egzistuoja šalia (prieš/uz) pozityviosios teisės (1); principai pasireiškia kaip privalomo elgesio modelis (2); vertybės dažniausiai įvardija didįjį, galutinį organizuotos visuomenės tikslą, o principai yra tik tarpinė priemonė siekiant šio tikslo (3); vertybės yra griežtos, fundamentinės ir bekompromisės; principai – pliuralistiniai ir veikiantys tik išimtiniais atvejais (4) [7, p. 253, 254]. Taigi vertybė tampa teisės principu, kai ji atpažįstama, pavadinama ir įtvirtinama teisinėje tvarkoje. Iliustratyviai ir tiksliai principo ir vertybės sąveiką atskleidė R. Alexy [8, p. 218]. Pasak jo, principas ir vertybė yra dvi to paties medalio pusės. Principinė pusė yra deontinė ir parodo, kas privaloma, leidžiama, draudžiama, o vertybinė pusė – aksiologinė, įtvirtinanti gėrio ir blogio nustatymo kriterijus (Masstab).

Teisės norma formuluoja veikimo sąlygas ir elgesio modelį ir ją visada galima pritaikyti konkrečiam atvejui kvalifikuoti; teisės principas nėra toks konkretus, todėl vien jo pagrindu sunku sureguliuoti (įvertinti) konkretų atvejį, nes principas nurodo tik tikslo siekimo kryptį (Zielrichtung). Kaip tik todėl vadovaujantis principu galima išspręsti konkretų atvejį tik tada, kai tai įmanoma padaryti vadovaujantis vieninteliu principu ir kai nėra kitų konkuruojančių principų. Bet tai tik teorinė schema, nes tokia situacija vargiai įmanoma. Teisės norma yra taikoma arba ne – taigi norma yra arba nėra reikšminga tam tikrai teisiškai reguliuojamai situacijai. Jei normos nustato skirtingą tokios pačios situacijos teisinį reguliavimą, konstatuojame teisinę koliziją ir ją šaliname vadovaudamiesi viena ar kita kolizine taisykle. Jei susikerta du principai, nėra netaikytino principo: „stipresnis“ (toje situacijoje) principas įtvirtinamas labiau, intensyviau negu silpnesnis. Autoriai, tiriantys teisės principus, paprastai pabrėžia, kad teisės normos gali būti išreikštos teiginiu „viskas arba nieko“ ir jokie formalūs kriterijai neleidžia konstatuoti, kad egzistuoja vieni ar kiti teisės principai. Pripažįstama, kad ir tada, kai nėra teisiniams ginčams tinkančios taisyklės, viena iš ginčo šalių turi teisę laimėti šį ginčą – tokiu atveju, kaip ir vadinamoju „sunkių bylų atveju“, teisėjas sprendžia teisinį ginčą vadovaudamasis teisės principais. Tiesa,

teisės tyrėjai nėra sukūrę aiškaus teisės principų nustatymo, svėrimo ir taikymo metodų. Pasak Dworkino mintis Europoje plėtojančio R. Alexy, teisinis sprendimas yra priimamas kaip teisės normų, teisės principų ir jų derinio proceso išdava. Kaip tik šis autorius siekė formuluoti taisykles, kurios padėtų nustatyti, kokiais atvejais vienas principas nusveria kitą siekdamas principų taikymo teisiniams ginčams spręsti procesą paversti formalizuotu, aiškiu ir nagrinėjamu. Bet koku atveju tenka konstatuoti paradoksalią išvadą – mes pripažįstame, kad šiandien išskirtinę reikšmę turime skirti specifinei tesinės materijos rūšiai – teisės principams, o jų turinio nustatymas ir taikymo technologija perkelia mus į turiningąjį (vertybinį) teisės analizės lygį ir, deja, net kitų valstybių teoretikų ir teisininkų patirtis bei tyrimų rezultatai netampa mums panacėja nuo visų problemų (ir „nusirašyti“ šiuo atveju jau negalėsime).

Įvardydami teisės principus pagrindine teisinės materijos dalimi ir nuolat manipuliuodami (arba net spekuliuodami) prigimtinės teisės kategorijomis ne visada atsižvelgiame į tam tikras prigimtinės teisės susiliejimo su pozityviaja subtilybes, glaustai išdėstytas D. Lloido „Teisės idėjoje“. Jis primena, kad kol kas nepavyko surasti vieno autoriteto (visuotinai priimtinos vertybių sistemos), kuris galėtų lemti pozityviosios teisės turinį. Net jei išivaizduotume, kad toks autoritetas galimas (pvz., katalikų bažnyčia), ar tai tikrai būtų prigimtinės teisės, o ne kitos, aukštesnės galios pozityviosios teisės sistema? Autorius nurodo, kad kiekvienoje valstybėje egzistuoja skirtingos pažiūros į vertybes ir jų apsaugą (pvz., eutonaziją, abortus, savizudybes). Kol valstybė neįtvirtina savo pozicijos pozityviosios teisės normose, tol nėra aišku, kokia pažiūra turėtų būti laikoma verta teisinės apsaugos. Dauguma prigimtinės teisės nuostatų ir šiandien egzistuoja kaip pabiri teiginiai, nesujungti į vieną sistemą, įgyjantys realią reikšmę tik tada, kai užrašomi pozityviosios teisės normose. Kaip tik dėl formalizavimo veikiančios teisės dalimi tapo žmogaus teises įtvirtinantys institutai. O visi svarbiausi prigimtinės teisės teiginiai yra nacionalinėse konstitucijose. Tačiau juk vos tik prigimtinės teisės nuostatos užrašomos ir paverčiamos pozityviosios teisės taisyklėmis, jas taikantys pareigūnai privalo jų laikytis ir taikyti, interpretuoti Konstituciją kaip teisės aktą, o ne tirti kažkokią aukštesniąją teisę, kurią išreiškia arba turėtų išreikšti Konstitucija. Bet kuris praktikuojantis teisininkas pasakys, kad visi kintamieji teisės elementai, tokie kaip teisingumas, protingumas, sąžiningumas, geri papročiai ir kt., įgauna savo turinį ir reikšmingumą kaip tik todėl, kad visos teisinės sistemos šioms kategorijoms suteikia apibrėžtumą įstatymais ir kitais teisės aktais. Pavyzdžiui, CK 1.81 straipsnio 1 dalyje įrašyta, kad viešajai tvarkai arba gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja. Antroje šio straipsnio dalyje nurodoma, kad tokį sandorį pripažinus niekiniu ir negaliojančiu restitucija netaikoma, kai abi šalys žinojo arba turėjo žinoti, jog sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei. O trečiojoje dalyje nurodoma, kad apskritai vienašalė ar dvišalė restitucija galima, jeigu jos taikymas neprieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms arba gerai mo-

ralei. Šios formalios nuostatos konkretina principą „iš ne teisės nekyla teisė“ ir taip paverčia jį apibrėžtu ir apčiuopiamu.

Išnagrinėjus šiandieninę teismų praktiką tenka padaryti išvadą, kad teismai, nuolat skatinami tikrinti kiekvienos normos derėjimą su principais, dažnai nesilaiko visuotinai pripažinto teisės normų įvertinimo teisės principų požiūriu proceso. Kiekviena teisės norma, įgijusi valstybėje pripažintą ir oficialų pavidalą, pirmiausia turi būti tikrinama teigiant ją esant teisinga ir protinga. Ir tik ją interpretuojant, paaiškėjus priešingam rezultatui turėtų būti ieškoma kitokių teisinio ginčo reguliavimo svertų. Taigi esant Civiliniame kodekse aiškiai apibrėžtai nuostatai, kad rašytine forma sudaryta sutartis gali būti keičiama tik rašytine forma, teismai privalėtų tirti, ar tokia nuostata yra teisinga ir protinga, o ne konstatuoti, kad protingumo ir teisingumo principai leidžia tokio formaliosios teisės reikalavimo nesilaikyti. O tokių „laisvų“ teismų interpretacijos pavyzdžių galėtume pateikti ne vieną.

Dar taip neseniai mūsų teisininkams, auklėtiems statutinės teisės aukštiniu dvasia, tiesiog juoką kėlė bandymai teisę apibrėžti kaip teisėjų priimamus sprendimus. „Teisė yra tai, ką nuspręs teisėjas“. Atrodytų, ar gali būti didesnis akibrokštas tokiam įvairialypiam, ilgaamžiam socialiniam fenomenui, koku laikome teisę, jei jos turinio nustatymą siejame su teisę taikančio asmens, šiuo atveju teisėjo, nuomone. Paradoksalu, bet šiandien Lietuvoje tikrai būtų verta pasvarstyti ir naują problemą: ar pas mus teise netampa teisę taikančių pareigūnų (teisėjų) valdingi sprendimai, priimami laisvai, nevaržomai ir svarbiausia, neargumentuojant (ar bent jau per mažai argumentuojant). Kaip jau teigta, šiandien teisės doktrinos siūloma tikrinti, ar kiekviena teisės norma dera su pamatinėmis teisinėmis nuostatomis – teisės principais. Tačiau principai (taigi ir teisės principai) – tai itin aukšto abstrakcijos lygio materija. Kalbėdami apie principą visada kalbame ir apie vertybę – kategoriją, kurios nepavadinsime matematiškai tiksliai apibrėžta sąvoka. Reikėtų pasvarstyti, ar teisėjo diskrecijos teisės absoliutinimas neiškreips teisėjo nepriklausomumo ir nepavers jo teisėju nebaudžiamumu ir neatsakingumu. Juk teisės principai – tai tam tikri su pozityviaja teise susiję moraliniai imperatyvai, kuriuos ilgą laikotarpį formuoja visa visuomenė. Neužtenka paskelbti, kas iš tikrųjų yra teisinga, sąžininga ir protinga, ir tikėtis, kad visi (ar bent jau didžioji dauguma) teisinės bendruomenės nariai tokią nuomonę akceptuos. Nesinorėtų sutikti su autoriumi, teigiančiu, kad daugumos visuomenės nepritarimas vienam ar kitam teismo sprendimui nėra ženklas, leidžiantis suabejoti tokio sprendimo teisingumu [1]. Kita vertus, pavojinga susieti principų turinį su buitiniu, kasdieniu jų įvertinimu. Teisės principai pasiekia mus kaip tam tikras socialinis fonas, kaip susiklosčiusios vertybių sistemos išvalgos. Todėl net ir didžiausi autoritetai negalėtų sau leisti skelbti tiesas apie teisę ir reikalauti jai pagarbos prieš tai neįvertinę bendruomenės reakcijos. Bet koks nukrypimas nuo teisinio teksto (tiek siaurinant jo prasmę, tiek ir plečiant ar keičiant) turėtų būti argumentuotas, ir tai yra vienin-

telė išeitis, leidžianti atskirti teisės normos įvertinimą principų požiūriu nuo teisinio subjektyvizmo ar mažaraštingumo.

Visuomenė, matyt, turi išsiauginti teisėją, gebantį aiškinti teisinį tekstą vadovaujantis teisės principais ir visuomenės daugumos (daugumos, o ne kokiais nors požymiais išsiskiriančios grupės, nepaisant jos intelektualumo ir gerų siekių!) išpažįstamomis moralinėmis vertybėmis. Toks teisinio teksto aiškinimas įmanomas tik esant bent minimaliam pasitikėjimui teismais. Plataus teisinio teksto aiškinimo reikia mokyti – tiek teisei bendruomenei, tiek kitai visuomenės daliai – kad ši mokėtų išgirsti ir suvokti išsakomą teisės prasmę. Kaip tik todėl su didžiuliu susidomėjimu skaitome Konstitucinio Teismo, šiandien Lietuvoje praktikuojančio itin platų teisinio teksto aiškinimo būdą, nutarimus. Ir bent jau vienai minčiai – kad nukrypimai nuo teisinio teksto galimi – ši institucija mus lyg ir paruošė. Skaitome, kad *Konstitucija, kaip teisės aktas, yra išreikšta tam tikra tekstine forma, turi tam tikrą kalbinę išraišką. Tačiau taip, kaip teisės negalima traktuoti vien kaip teksto, kuriame expressis verbis yra išdėstytos tam tikros teisinės nuostatos, elgesio taisyklės, taip ir Konstitucijos, kaip teisinės realybės, negalima traktuoti vien kaip jos tekstinės formos, negalima suvokti Konstitucijos vien kaip eksplisicinių nuostatų visumos.* Tačiau tolesnė nutarimo analizė nebeleidžia šias nuostatas *a simili* taikyti bendros kompetencijos teismams: *būtent dėl to, kad Konstitucija yra vientisas aktas, dėl to, kad ją sudaro įvairios nuostatos – ir konstitucinės normos, ir konstituciniai principai, tarp kurių negali būti ir nėra priešpriešos ir kurie sudaro darnią sistemą, dėl to, kad konstituciniai principai yra išvedami ir iš Konstitucijos dvasios išreikšiančios konstitucinio teisinio reguliavimo visumos, iš Konstitucijos, kaip svarbiausių valstybinės bendruomenės – pilietinės Tautos vertybių sistemą įtvirtinančio ir ginančio, visai teisės sistemai gaires nubrėžiančio akto, prasmės, taip pat dėl to, kad Konstitucijos raidės negalima aiškinti ar taikyti taip, kad būtų paneigiama Konstitucijos dvasia, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą.* Taigi Konstitucinis Teismas aprobavo (pasiūlė) platųjį (turiningąjį) teisės interpretavimą. Tačiau „tikrieji teismai“, skirti teisiniams ginčams spręsti, yra priversti susidurti su teisine materija, kuri yra prieštaringa, o jos darnumas apskritai yra sunkiai įmanomas (juk tik formalųjį teisinį prieštarumą galima išspręsti kolizinėmis taisyklėmis, ir tai – kas pasakys – koks yra kolizinių taisyklių pritaikymo eiliškumas, gal todėl verta daugiau dėmesio skirti kolizinių taisyklių taikymo taisyklėms). Vis dažniau prisipažįstame arba esame priversti apie tai susimąstyti, kad neturime aiškios teisės sampratos, todėl kalbėdami apie teisės principus nesame tikri, ar mūsų – piliečių, teisėjų, advokatų, pareigūnų – vertybinės nuostatos sutampa. Juk teisingumas buitine prasme nėra adekvatus teisingumui teisėje, o sąžiningumo versle ar šeimoje samprata gerokai skiriasi nuo teisinio sąžiningumo (kad ir ta aplinkybė, kad sąžiningumas teisėje dažniausiai yra prezumuojamas, ir jo analizė paprastai reiškia asmens santykio su veika ir jos pasekmėmis tyrimą: asmuo ne-

sąžiningas, jei galėjo/privalėjo elgtis kitaip). Be to, principai dėl jų aukšto abstrakcijos lygio yra aiškinami nevienareikšmiškai ir dažnai gali būti „pritempiami“ reikiamoms išvadoms padaryti; principai nuolat varžosi tarpusavyje, todėl juos derinant tenka taikstyti su tam tikrais kompromisais, o teisinis argumentavimas siūlo tik principų svarbos „svėrimo“ taisykles ir negarantuoja, kad bus pasiektas vienintelis teisingas rezultatas.

Kaip pavyzdžius norėtuši pateikti bent keletą teisminės praktikos fragmentų, leidžiančių kelti hipotezę, kad Lietuvos teismai, ko gero, vis dar neturi aiškių teisinio rezultato argumentavimo standartų ir kaip tik tai ypač apsunkina ginčo baigties prognozes (ir teisėtų lūkesčių principas tampa fikcija). Štai kad ir teismų sprendimai, įtvirtinantys nuostatą, jog teisinė registracija neturi būti laikoma būtina sąlyga nuosavybės santykiams atsirasti, netgi jei šie sandoriai buvo sudaryti prieš įsigalint naujam Civiliniam kodeksui, pakeituisiam teisinės registracijos instituto paskirtį. 1961 m. Civilinio kodekso 255 straipsnyje buvo nurodyta, kad nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutartis turi būti notariškai patvirtinta ir per tris mėnesius įregistruota, o šios tvarkos nesilaikymas nekilnojamojo turto pirkimo-pardavimo sutartį daro negaliojančią. Vis dar prisimeiname pakartotinius pastatų pirkimo-pardavimo sandorius už simbolinį 1 lito mokestį tik tam, kad galima būtų užregistruoti sutartį. Teismai šiais atvejais būdavo negailestingi: nėra registracijos – nėra sutarties. Šiandien sprendžiančių tokias bylas teismų pozicija visiškai kitokia: „CK 47 str., kaip ir bet kuri teisės norma, turi būti taikoma atsižvelgiant į tikslus... Susiklosčiusius civilinius teisinius santykius galima griauti tik tada, kai yra neabejotinai įrodyta, jog tie santykiai susiklostė pažeidžiant imperatyvias teisės normas, kas sąlygojo viešo ar privataus intereso, ginamo tų imperatyvių teisės normų, pažeidimą. Nagrinėjamos bylos atveju konstatuoti, kad įstatyme įtvirtinto 3 mėnesių termino įregistruoti žemės sklypo perleidimo sutartį turto registre nesilaikymas (sutartis buvo įregistruota praėjus 3 m. nuo jos sudarymo – aut.) lėmė viešojo ar privataus intereso pažeidimą, nėra pagrindo“ (2004 01 28 LAT nutartis Nr. 3K-3-65/2004). Tokia teismo išvada būtų logiška, jei nutartyje būtų pateikti teismo argumentai, kodėl šiuo atveju akivaizdus imperatyvios teisės normos pažeidimas neturėjo įtakos privataus asmens, besikreipiančio į teismą, interesų apsaugai. Argumentų pasigendama ir Lietuvos apeliacinio teismo nutartyje, kurioje atmetami apelianto argumentai, grindžiantys atsiradusią nuosavybę sandoriais ir teisine registracija nurodant, kad „registrų centro išvada negali pakeisti įstatymais nustatytą nuosavybės teisinių santykių“, o bankas, registro duomenų pagrindu išdavęs paskolą ir įkeitęs turtą, įvardijamas kaip nesąžininga šalis, kuri „turėjo žinoti, kad šis turtas pagal įstatymą priklauso valstybei ir negali būti įkeičiamas be šio savininko valios (nors registre nurodytas kitas savininkas – aut. pastaba). Padaręs tokias išvadas Apeliacinis teismas išėjo už ieškinio ribų ir panaikino teisinę registraciją pasitenkindamas konstanta, kad „turto teisinė registracija privalėjo atitikti šią tvarką“ (nei viešojo, nei privataus intereso pažeidimo požymių net nebandoma ieškoti).

Taigi teismas vėl nukrypo nuo teisinio teksto, siejančio nuosavybę su privaloma registracija (iki naujojo CK įsigaliojimo), ir apskritai neargumentuodamas teisinę registraciją pripažino nebūtina sąlyga nuosavybei atsirasti. Ir nors suprantame, kad (ir kodėl) naujasis Civilinis kodeksas įtvirtino kitus teisinės registracijos tikslus, pasidaro neaišku, kodėl asmenys, siekiantys teisinio stabilumo ir registruojantys nekilnojamąjį turtą, moka dideles pinigines sumas, o visi mokesčių mokėtojai turi išlaikyti itin brangų registro funkcionavimo ir nuolatinio tobulinimo institutą, jei galiojanti ir nenuginčyta teisinė registracija nelaikoma patikima ir išsamia informacija, leidžiančia konstatuoti tam tikrą teisinį turto režimą.

Teisininkas, siekdamas numatyti teisinio ginčo baigtį, patenka į ypač sudėtingą situaciją ir dėl skirtingais principais savo veiklą formuojančių teismų sistemų: bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų. Ypač išryškėja teisminės praktikos nedarna, kai viena teisinė situacija suskyla į du ginčus, teisingus skirtingoms teismų sistemoms. Pavyzdžiui, bankas viešose varžytinėse įsigyja nekilnojamojo ir kilnojamojo turto. Netrukus bankas sužino, kad jo įsigytą turtą valdo kitas asmuo, kuris šį turtą perėmė dar iki varžytinių – taigi, neva, antstolis pardavė ne to asmens turtą. Dėl kilnojamojo turto bankas formuluoja vindikacinį ieškinį, ir visos trys bendrųjų teismų grandys jį tenkina padarydamos išvadą: „Asmuo, nupirkęs daiktą varžytinėse, prezumuojamas esantis sąžiningu įgijėju. Šią prezumpciją galima paneigti tik nagrinėjant ginčą dėl varžytinių akto pripažinimo negaliojančiu, pateikus įrodymus, kad varžytinėse buvo neteisėtos ir kad pirkėjui buvo apie tai žinoma“ (LAT 2003 04 24 nutartis c. b. Nr. 3K-3-127/2003). Tačiau kardinaliai priešingą sprendimą priima abi administracinių teismų grandys, atsisakiusios registruoti viešųjų varžytinių metu įgytą nekilnojamąjį turtą ir konstatavusios, kad „negalima pripažinti, jog šie aktai (varžytinių aktai – aut.) patvirtina nuosavybės perėjimo iš jos turėtojo pareiškėjui faktą“ (Lietuvos vyriausio administracinio teismo 2002 10 02 nutartis a. b. Nr. A2-944-02). Taigi šiuo atveju teismas netaikė varžytinėse įsigijusio turto sąžiningumo prezumpcijos ir esant galiojančiam ir nenuginčytam varžytinių aktui atsisakė įregistruoti banką varžytinėse įsigyto turto savininku. Vargu ar varžytinių aktas ir teisinės pasekmės gali būti taip skirtingai interpretuojamos – tiek logine lingvistine, tiek turiningąja prasme. Tokia padėtis yra gana paplitusi, ir ją galima nesunkiai paaiškinti: juk nuomonę pareiškia dvi skirtingos teismų sistemos, nesaistomos nei pastangomis vienodinti savo praktiką, nei organizacinėmis struktūromis, o teismų sprendimai negrindžiami visai teisės doktrinai bendrais postulatais.

Tačiau tokios teisės įgyvendinimo problemos neišsprendžia, kad teisės principai – tai kažkokios abstrakčios, tik įstatymų kūrėjui reikšmingos nuostatos. Teisės principai, kaip ypatingi orientyrai, iš tikrųjų dažnai verčia mus suabejoti tam tikrų teisinių dogmų nekintamumu: tiek teoriniu lygiu, tiek priimant konkrečius sprendimus. Kaip tik jie suteikia mums teisinio teksto tyrimo metodologiją ir leidžia veikti kūrybiškai. O šiandien teismų praktikoje matyti ir kitokia inertiška tendencija – tam

tikrais atvejais teismai taiko pažodinių teisinio teksto aiškinimą, nors normos aiškinimo fonas lyg ir verstų nuo jo nukrypti. Laikydami teisės principų teismai galėtų aktyviau vertinti visas teises nuostatas, nevengti jas vertinti kritiškai. Tačiau ir toliau administraciniai teismai be išlygų taiko Administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ABTĮ) teisinę nuostatą, siejančią skundus dėl paskirtos administracinės nuobaudos padavimo termino *su teismo sprendimo priėmimu* net ir tais atvejais, kai proceso dalyvis teisiniame nagrinėjime nedalyvavo (pvz., dėl to, kad nebuvo apie jį informuotas) ar kai teismas išsiunčia nutarimą mėnesiu pavėlavęs. Teismų praktika formuojama tokias situacijas įvertinant kaip objektyvų pagrindą *svarstyti termino skundai paduoti atnaujinimo klausimą*. Tačiau viena iš pamatinių teisės nuostatų teigia, kad bet koks teisės aktas (tiek bendras, tiek individualus) pradeda daryti įtaką adresatui *nuo to momento, kai jis įgyja objektyvią galimybę su juo susipažinti*. Kaip tik dėl to norminių teisės aktų paskelbimas (taigi sudarymas galimybės adresatams su jais susipažinti) yra laikomas būtina aktų galiojimo sąlyga. Priešingu atveju susidarytų situacija, kai akto adresatui reikšmingą elgesio modelį sukurtų individualus teisės aktas, kurio turinio sužinoti jis objektyviai neturi jokios galimybės. Ir tai prieštarautų teisingumo, teisėtų lūkesčių ir protingumo principams bei teisės tikslams. Ar neturėtų teismai šiuo atveju nukrypti nuo loginės lingvistinės teisinio teksto analizės ir terminą, nuo kurio skaičiuojamas skundo padavimo laikotarpis, nustatyti vertindami konkretaus teisinio ginčo medžiagą? Kaip prieštaraujančią esminiams teisinės valstybės principams reiktų įvardyti administracinių teismų suformuotą praktiką, kai į šiuos teismus kreipiasi prokuratūros atstovai, gindami viešąjį interesą: tokių kreipimųsi atveju viešasis interesas dažniausiai suprantamas kaip konkretaus asmens teisių pažeidimas arba teisės aktų reikalavimų nesilaikymas, o terminas kreiptis į teismą skaičiuojamas nuo to momento, „kai prokurorui faktiškai tapo žinoma apie teisės pažeidimą“ (2004 m. gruodžio 8 d. Lietuvos vyriausio administracinio teismo nutartis a. b. Nr. A7-1008-04). Taigi įmanoma situacija, kai praėjus keliems dešimtmečiams po tam tikrų valdingų valstybės institucijų pertvarkų (pvz., nuosavybės atkūrimo) į prokuratūrą kreipiasi konkretus asmuo manydamas, kad kadaise jo teisės šiais valstybinių institucijų veiksmis buvo pažeistos. Įtikintas tuo prokuroras inicijuoja teisminį procesą skaičiuodamas kreipimosi į teismą terminą nuo kreipimosi į prokuratūrą dienos. Ko gero, sunku surasti didesnį akibrokštą teisėtų lūkesčių principui asmenų, kurie įtraukiami į ilgus ir sudėtingus bylinėjimosi procesus. Visais minėtais atvejais susidūrėme su egzegezinio teisinio teksto aiškinimu, kuris lyg ir nedera su aktyvia pilietine visuomene ir nelegistine teisės samprata. Arba teisinė bendruomenė bent jau turėtų būti įtikinta, kodėl turi gyvuoti būtent tokios teksto aiškinimo išvados. Įdomūs ir motyvai, kodėl administraciniuose teismuose nėra atlyginamos atstovavimo išlaidos asmenims administracinių teisių pažeidimo bylose nurodant, kad *skundų dėl nutarimų administracinių teisės pažeidimų bylose nagrinėjimą reglamentuoja ABTĮ aštuonioliktasis skirs-*

nis. Šio skirsnio 123 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad administracinių teisės pažeidimų bylas, remdamasis skundais dėl administravimo subjektų (jų pareigūnų) priimtų nutarimų šiose bylose, administracinis teismas nagrinėja vadovaudamasis ATPK normomis, o prireikus ir ABTĮ. Išlaidų, susijusių su administracinio teisės pažeidimo bylos nagrinėjimu, kompensavimas numatytas ATPK 279 straipsnyje. Šis straipsnis nenumato galimybės pareiškėjui priteisti išlaidas, susijusias su bylos nagrinėjimu, jis numato, kad turėtų išlaidos kompensuojamos nukentėjusiesiems, liudytojams, ekspertams ir vertėjams. ATPK normos reglamentuoja, kam, kokiu tvarka ir kokios išlaidos atlyginamos administracinių teisės pažeidimų bylose. Jose nenumatyta, jog administracinė atsakomybėn traukiamam asmeniui atlyginamos atstovavimo išlaidos.

Kaip tik todėl ir vėl grįžtame prie pagrindinio uždavinio – parengti teisininką, kuris galėtų veikti kaip teisėjas, pasižymintis vidine nepriklausomybe ir tvirtomis teorinėmis nuostatomis, leidžiančiomis įvertinti, ką čia ir dabar reiškia teisingumo, teisėtų lūkesčių, vaiko interesų primato ir kiti teisės principai. Be to, teisėjas turi įvaldyti elementarias teisinio argumentavimo ir teisės principų svarbos bei jų tarpusavio santykio nustatymo taisykles. Ir šiais atvejais iškyla teisės doktrinos, kaip teisės šaltinio, svarba ir ypatingumas. Tik teisės doktrinos puoselėjimas, išsamios ir įvairiapusės teisės studijos leis įveikti vis dar esančią teisės teorijos ir praktikos priešpriešą ir sudarys sąlygas veikti teisėtų lūkesčių principui. Juo labiau kad jau šiandieninės tendencijos yra nedviprasmiškos: net ketvirtadalis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų ir beveik visi Konstitucinio Teismo teisėjai turi mokslinius pedagoginius vardus ir dirba Lietuvos universitetuose. Tai sveikintina tendencija, nes kaip tik šiuose teismuose vyrauja fundamentalųjų teisės klausimų analizė. Ir kaip tik šių teismų sprendimuose mus domina ne tik *ratio decidendi*, bet ir autoritetingų teisėjų *obiter dictum*. Tam palanki ir įsigalinti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nuostata, gana griežtai ribojanti kasacinių skundų padavimą (jei normų pažeidimas turi esminę reikšmę vienodam teisės aiškinimui ir taikymui; jei skundžiamu sprendimu nukrypta nuo Aukščiausiojo Teismo suformuotos teismų praktikos arba jei ši praktika yra nevienoda). 2002 m. Aukščiausias Teismas išnagrinėjo 1653 bylas, 2003 m. – 1700 bylas, o 2004 m. pirmą pusmetį – 361 bylą. Taigi skundų priėmimo sistema leidžia Aukščiausiajam Teismui nagrinėti tik teisės sampratai ir teisės doktrinai svarbiausius teisinius ginčus. Kadangi dėl to nukenčia atskirų teisiųjų ginčų baigties kontrolė, iš Aukščiausio Teismo teisinė bendruomenė tikisi ypatingo tikslumo ir argumentų gausos, tačiau tenka pripažinti, kad ne visada šie lūkesčiai yra pateisinami.

Augindami ir puoselėdami kvalifikuotą teisinio teksto interpretuotoją (plačiau prasmę nesiejant šios sąvokos išskirtinai su teisininkų bendruomene) turėtume atkreipti dėmesį į keletą dalykų. Reikia visuotinai pripažinti, kad turi būti labai stengiamasi suformuluoti doktriną ugdyti teisinį švietimą, analizuoti teisės sampratą (tiek teisiniu/profesiniu, tiek visuomeniniu lygiu). Ma-

tyt, daugiau dėmesio turėtų būti skirta ir teisės filosofijos studijoms universitetuose, ir teisiniam argumentavimui kaip įmanomo teisinio kompromiso nustatymo priemonei. Juk ir šiandien bendrieji teisės mokslai, tęsdami Europai būdingas statutinės teisės absoliutinimo tradicijas, daugiausia pastangų skiria formaliosios teisės (teisės kaip teisės normų sistemos) analizei ir prieštarinimumui įveikti. Jei teisę vertintume kaip mus siejantį socialinį foną, vargu ar galėtume kalbėti apie Lietuvoje vyraujančias skirtingas teisės sampratas ir joms atstovaujančias bei jas propaguojančias, konkuruojančias (!?) universitetines mokyklas. Jei dar ir galima teigti apie įmanomas skirtingas teisės sampratas (mokyklas), išreikštas kaip teorinių teiginių sistemas, tai kalbėti apie galimas skirtingas teisės sampratas bendroje teismų sistemoje būtų absurdiška. Juk sunku įsivaizduoti, kad vienas teisėjas priimtų sprendimą išskirtinai legistinėmis paskatomis (parašyta įstatyme), o kitas jo kolega nekreiptų dėmesio į tekstą ir vadovautųsi vertybiniais standartais ir/ar vyraujančiu bendruomenės požiūriu. Glaudžiai su šia problema susijusi užduotis – privalome kuo daugiau kalbėti ir rašyti apie teisės principus mokymiesi atskleisti jų esmę, įvertinti jų konkurenciją ir reikšmę tiriant vieną ar kitą konkrečią situaciją. Esame įpratę teigti, kad teisės principams nėra svarbus užrašymas ir paskelbimas (priešingai nei teisės normoms, kurioms tai būtina galiojimo sąlyga), tačiau reikia pripažinti, kad teisės principų formalizavimas (tiek kiek įmanoma tą formalizavimą pritaikyti abstrakčiai principo esmei) suteiktų šiems teisinės materijos elementams daugiau stabilumo, aiškumo ir veiksmingumo. Ir pagaliau dar viena problema, kurios spręsti šis straipsnis nepretenduoja, – bendros teismų praktikos stygius. Patys teisės teoretikai, ir praktiškai taikantys teisės normas, pabrėžia, kad bendros teismų praktikos formavimas ir garsinimas – tai būtina efektyvios teisės veikimo sąlyga. Tačiau neaiški įstatymų leidėjo pozicija, neprecedentinė valstybės ir teisinės minties tradicija ir pagaliau dvi skirtingos ir beveik nesąveikaujančios teismų sistemos sukuria situaciją, kai analogiškos bylos gali būti išspręstos skirtingai.

Vargu ar pavyktų rasti tikslesnius žodžius keliaoms problemoms apibendrinti kaip Gustavo Radbrucho: „Žmogaus netobulumas neleidžia darniai sujungti įstatyme visas tris teises vertybes: bendrą naudą, teisinį stabilumą ir teisingumą, ir lieka tik rinktis tarp to, ar sutikti, kad dėl teisinio stabilumo veiktų blogas, žalingas ar neteisingas įstatymas, ar nelesti tokiam veikti atsižvelgiant į jo neteisingumą ir žalą, daromą visai visuomenei“ [11].

IŠVADOS

1. Lietuvos teisinės minties diskusijose daug dėmesio skiriama teismų aktyvumo didinimo skatinimui. Ir nors pati mintis yra naudinga, jos propagavimas nesiejant su kitais veiksniais gali sukurti situaciją, kai teisėtų lūkesčių principas neveikia, o teismai analogiškose bylose priima skirtingus sprendimus.

2. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas leidžia nustatyti teisės normą įvertinti socialinio etinio jos egzistavimo fono požiūriu ir dažniausiai pasireiškia kaip teisės normos ir teisės principų sąveikos tyrimas. Nustatius, kad teisės norma nedera su pripažintais teisės principais, interpretuotojas įgyja kompetenciją nukrypti nuo teisinio teksto. Visais atvejais nukrypimas nuo teisinio teksto turi būti argumentuotas.

3. Teisėjų aktyvumo aiškinant teisę didinimas gali būti siejamas su kai kurių veiksmų veikimo įvertinimu ypač daug dėmesio skiriant teisiniam švietimui ir teisės doktrinos puoselėjimui, teisės filosofijos pozicijų universitetuose stiprinimui, bendros teismų praktikos formavimui ir nuolatiniam informavimui apie ją.

LITERATŪRA

1. **Berkmanas T.** Teismo aktyvumo kuriant ir aiškinant teisę plėtros tendencija, motyvai ir problemos // Teisės problemos. 2004. Nr. 44 (2).
2. **Kūris E.** Lietuvos Respublikos Konstitucijos principai // Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius, 2001.
3. **Jankauskas K.** Adekvatus teisės principų aiškinimas konstitucinėje jurisprudencijoje // Teisės problemos. 2004/4 (46).
4. **Mikelėnienė D., Mikelėnas V.** Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. – Vilnius, 1999.
5. **Andriuškevičius A.** Administracinės teisės principai ir normų ribos. – Vilnius, 2004.
6. **Meškauskaitė L.** Visuomenės informavimo teisė: teoriniai ir praktiniai aspektai. – Vilnius, 2004.
7. **Rohl F. K.** Allgemeine Rechtslehre. – Köln, Berlin, Bonn, Munchen, 1995.
8. **Alexy R.** Theorie der Grundrechte. – Baden-Baden, 1985.
9. **Lloid D.** Идея права. – Москва, 2002.
10. **Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras.** Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. – Vilnius, 2001.
11. **Радбрух Г.** Пять минут философии права // Философия права. – Москва, 2004.

THE THOUGHTFUL DISQUISITION OF LEGAL TEXT – PANACEA OR RISK?

Giedrė Lastauskienė*
Vilnius University

S u m m a r y

The author analyses the importance of interpretation of legal text for the functioning of law. The different types of interpretation are discussed aiming to determine their features and interaction. The article deals with the procedure of legal interpretation considering the approximation of legal norms and legal principles.

In Lithuania the prevailing tendency to expand the limits of judge's freedom in interpretation of legal text and the occurring risks of legal subjectivism are noticeable. The author emphasises that the interpretation of legal text should originate from the logical-linguistic analysis of text. The thoughtful dis-

* Vilnius University, Faculty of Law, Department of Theory and history of Law, Assoc. Prof. Dr.

quisition of legal text should be applied for elimination of insufficiency of logical – linguistic interpretation and for reviewing the propriety of outcomes of interpretation. The thoughtful disquisition of legal text permits to evaluate the determined legal norms from the ethical – social context viewpoint and proceeds as the combination of legal norms and legal principles. When the incompatibility of legal norms and legal principles is determined, the interpreter gains the competence to depart from legal text. However, principles of law are the categories of eminently highness of abstraction and their content may be construed variously. In any case, any obliquity from the legal text should be reasoned.

The encouragement of activity of judges construing legal text might be associated with evaluation of functioning of

various elements. Exclusive attention should be paid to legal education and nurturance of legal doctrine, consolidation of legal philosophy positions at the universities, formation of undivided judicial practice and continuous information about it.

The examples of judicial practice discovered in the article testify there are no settled clear standards of argumentation of legal text in Lithuania, what encumbers the effect of rightful expectations principle.

Keywords: interpretation of legal text, principles of law, legal subjectivism, the principle of rightful expectations and doctrine of law.